

UN CAS DE RECEPCIÓ I ASSIMILACIÓ LITERÀRIES: JULES RENARD & CARLES SINDREU

I.- En parlar de la *liaison* Renard-Sindreu cal tenir present que, en segons quins aspectes narrativament significatius, ens estem quedant amb dos vèrtexs d'un consistent *triangle* que, per ésser-ho de debò, no pot refusar complicitats ni conflictes interns. Ens referim a la confluència literària consumada entre Renard-Sindreu-Gómez de la Serna, de la qual hem tocat certs llindars que repercuteixen en la comprensió parcial d'aquell *tàndem* (v. D. Madrenas - J. M. Ribera 1996). En el present treball, però, ens mantindrem dins dels marges puntuals d'aquesta darrera *couple*, intentant escorcollar en el perquè i en el com d'allò que Carles Sindreu (1900-1974) féu públic sempre que pogué, la seva devoció per i el seguiment dels models literaris de Jules Renard (1864-1910). De sindreuanes professions de fe renardiana en trobem les següents: *La klàxon i el camí* (1931), l'encapçala una cita de *Le vigneron dans sa vigne* (1884) que introdueix el to literàriament, irònicament paremiològic de bona part de les concentrades proses o *radiacions* incloses; a posteriori, en el resum biograficoliterari que fa de l'autor Fèlix Millet en el seu pròleg a *Les figures del pessebre de l'Ametlla del Vallès* (1950: 28) llegim que «El seu autor preferit és Jules Renard», afirmació que transcriu en castellà J. Badia (1954: apèndix 2, s.p.) en el text que acompanya *La singular història d'un club de tennis* (1954), «Su autor preferido: Jules Renard», perfil biogràfic que Carles Sindreu referà en fulls mecanografiats posteriors —ja se'ns dona per aparegut *El senyor Joanet del Guinardó* (1954)—, mantenint com a confessió rotunda que tanca el text «Su autor preferido Jules Renard». És veritat que, entremig, la referència ha desaparegut en la *Notícia biogràfica* que figura al començament del darrer títol citat sortida, tot ho fa suposar, de mà de l'autor i d'aquella cadena de textos que no creiem aliena a ell mateix en la seva composició (C. Sindreu 1954: 9-10), encara que en el *Pròleg* d'Agustí Esclasans (1954: 18), important aportació sobre la tradició humorística catalana moderna i la incorporació avantguardista, no s'evita

recordar Jules Renard entre «les possibles, per bé que circumstancials, fonts estrangeres» del nostre autor, menció que el prologuista minimitza, però no pot deixar de fer donat el lligam ja públic entre el català i el francès.

Sobre aquestes dates i referents, amb l'article *Jules Renard*, Carles Sindreu (1961: 5) propicia des del «Diario de Barcelona» el text laudatori més explícit sobre l'escriptor francès. Certament més discursiu que la manifesta filiació amb anterioritat citada, Carles Sindreu no sols presenta una selecció de textos de l'homenatjat sinó que, en dues primeres columnes, passa del seu concentrat perfil biogràfic i la incidència en la seva perenne modernitat a puntualitzar sobre la seva poètica i la seva comprensió de l'humor com a eina literària. Potser no és el moment idoni d'aturar-nos en una qüestió que ens faria remetre a la biografia literària de Carles Sindreu, però sí per a destacar que en les paraules dedicades a Jules Renard, transcrites més avall, es detecta un hipotètic *loc de miralls*: gradualment relegat en la lenta refeta de la nostra literatura entre els anys 50 i els 60, Sindreu sembla mirar-se en Jules Renard, potser en aquell punt en què, mitjançant la qualificació d'*humoristes*, ambdós han estat desplaçats a la perifèria de la gran literatura sense que la crítica establerta es parés a copsar l'abast del seu humor; del del francès ens diu almenys Carles Sindreu, que forma part d'una minoria de «conocedores» que li reconeix l'originalitat —sobri, sensible, irònic, agut, antitètic...—, que sintonitza amb la seva fibra humorística, bastida «para mi [sobre el] verdadero sentido del humor, cuyo objetivo no es exactamente suscitar la risa o la carcajada en versión externa, epidérmica o fácil» (C. Sindreu 1961: 5).

L'accés a i la coneixença de Jules Renard per part de Carles Sindreu s'assenta sobre un marc historicoliterari a propòsit del qual filarem algunes dades referencials. L'escriptor francès és present a la vida literària catalana, sí més no, des que el 1907 Adrià Gual en traduiria l'èxit teatral *Poil de carotte*, que Jules Renard havia portat als escenaris el 1900 a partir d'una primera versió narrativa de 1894. *Pèl de panotxa*, traducció d'Adrià Gual, fou editada el 1909. La narració renardiana, per la seva banda, fou traslladada al castellà —*Zanahoria*— per Enrique Díez Caneado l'any 1917, dada bibliogràfica que, juntament amb les esmentades a continuació, resulta aquí operativa tenint en compte la creixent interrelació literària entre catalans i castellans al llarg del primer terç del nou-cents. Dins d'aquest entramat, hem de citar també la versió castellana de Luis López-Ballesteros y de Torres *El viñador en su viña* (sense data però sempre anterior a 1931 segons una notícia editorial que inclou el volum), títol renardià que Carles Sindreu ja ens demostrava haver llegit d'acord amb la susdita cita introductòria de *La klàxon i el camí*. El 1931, el mateix any del llibre de Carles Sindreu, encara apareixerà en castellà *La linterna sorda*, traducció de Julio Gómez de la Serna. Aquest és el text

anunciat en premsa en el llibre anterior, la qual cosa ens prova que la versió castellana de *La vigneron dans la vigne* l'havia precedit. La notícia sobre l'edició en preparació de *Los cochinitos* (*Historias de vidas humildes*) en aquella mateixa obra, al contrari, no quedà ratificada per una edició posterior.

Les versions de Luis López-Ballesteros y de Torres y de Julio Gómez de la Serna van acompanyades de sengles pròlegs incidents en un perfil i una caracterització de l'obra de Jules Renard que veurem projectats en l'atracció i en un possible ressò sobre Carles Sindreu, fins i tot en la valoració que, a propòsit d'aquest últim, farà posteriorment la crítica. Els crítics, uns i altres, quasi sempre actuen sobre l'autodenominació renardiana en el text introductor d'*Histoires naturelles* (1896) com «le chasseur d'images». Partint d'aquí, el primer traductor-prologuista ens presenta un autor «visual» que va de l'observació a la penetració sense cap perjudici i que, davant del text, acaba per actuar mitjançant «un admirable acierto de síntesis» per donar-nos un paisatge o un tipus, evitant tot l'inútil en la seva prosa; el segon, al seu torn, el titlla d'escriptor «vidente, más que observador...», que combina sinceritat, humorisme, sensibilitat, angle de visió modern, precisió i claredat (L. López-Ballesteros y de Torres, s.a.: 5-6; J. Gómez de la Serna 1931: 9-10, 15). L'edició catalana d'Adrià Gual, en canvi, no inclou cap prolegomen.

Possibles aspectes tots aquests que portarien endavant els camins de la producció de Carles Sindreu; ens permetem els dos següents llaços d'unió. Luis López-Ballesteros y de Torres (s.a.: 8-9), en primer lloc, fa una advertència sobre el tractament dels personatges humans per part de Jules Renard, que mai no tria individualitats excepcionals sinó quotidianes, fins i tot vulgars, en situacions no gens extraordinàries, però que, per la seva humanitat, inicien una drecera que va de la comprensió i simpatia provocada al lector a la complicitat, endinsant-se així en l'humà, descobrint la categoria a partir de l'anècdòtic, camí intuïtiu de l'autor per passar de l'individual al vertader tot creant el «real-ideal». Aquesta retòrica, *chez* Jules Renard i explicada per l'autor del pròleg, pot haver estat una via oberta per al narrador Carles Sindreu des d'algun conte de *La klàxon i el camí*, com ara *Els Xeles de la Garriga*, fins *El senyor Joanet del Guinardó*. En segon lloc, reprenem la damunt dita coincidència de valoracions crítiques en el temps: a part que en el text de J. Moragas de 1931 com a presentació d'una lectura de contes de Carles Sindreu aquest crític l'identifica com a «caçador d'imatges poètiques» (D. Madrenas - J. M. Ribera 1995: 92), Julio Gómez de la Serna (1931: 9) assenyala que Jules Renard pertany a la categoria de precursor o «pionner» literari i que, com a tal, «ha preparado el camino para las variadísimas posibilidades actuales», referint-se per projecció i correspondència esteticocro-

nològiques al moment avantgardista. Doncs bé, pel que fa a Carles Sindreu, Sempronio (D. Madrenas - J. M. Ribera 1995: 86) recordaria: «Era consciente de haber abierto muchos caminos, por los que otros transitan ahora. Nuestras conversaciones, cuando nos encontrábamos, eran por lo general melancólicas. —Esto lo hacíamos nosotros— decía él, refiriéndose a algún hecho que en aquel momento suscitaba la atención pública». *Avant la lettre* o *a posteriori*, potser aquest és el destí de bona part dels creadors investigadors que, per antecessors o per independents, no sempre gaudeixen del reconeixement del qual surt el cànon —o potser només un llistat— dels clàssics, —o, de vegades, sols inevitables noms de referència.

Acabem aquest punt d'autoreconeixença per part de l'autor i de referent historioliterari aclarint que, quant al darrer aspecte tractat, no actuem positivament i casual. Carles Sindreu pogué tenir contactes i lectures de Jules Renard alienes a les portes aquí entreobertes sobre relacions literàries. Aquestes, però, almenys ens certifiquen que l'escriptor francès estava present en el medi català i peninsular. Textualment, com passarem a revisar tot seguit, Jules Renard és un referent en la prosa de Carles Sindreu des del moment de la composició de *Radiacions i poemes* (1928). D'aquesta data ençà, l'escriptor català, no sols atret per l'escriptura del francès sinó coneixedor i esforçat aprenent que fins n'admetrà repetides vegades el mestratge, continua extraient de la seva consideració lliçons literàries. Potser per això, cap al final de la seva presència impresa i, fins i tot, objectivant aquell període d'atenció peninsular a Jules Renard que, tal vegada, abans hem magnificat, Carles Sindreu el sancionava el 1961 i passava immediatament a reclamar-ne la vigència:

«La obra de Jules Renard, en su aspecto más profundo y original, abre perspectivas ilimitadas al hombre actual a pesar de la lejanía de su origen, de los años transcurridos desde su creación, y la lectura de sus producciones es especialmente aconsejable en nuestras latitudes donde no hay síntomas claros de la difusión de su credo estético. No creo que entre nosotros haya sido valorizada ni vagamente apreciada y conocida la evidente y todavía modernísima carga de intención y noble agresividad que contiene cualquier minúscula acotación salida de su pluma» (C. Sindreu 1961: 5).

Sols afegir que aquests darrers anys, posteriors a la mort de Carles Sindreu, l'obra de Jules Renard sembla haver tornat a interessar editorialment. Han aparegut en català les traduccions de *Poils de carotte*, novel·la, a càrrec de M. Abadía (1984), d'*Histoires naturelles* (feta per Costa / Woith /1984) i de *Journal (1887-1910)*, realitzada per I. Vidal-Folch (1998). S'ha de considerar també en aquest sentit l'allusió de J. Costa i Puig (1984: 9-11) a la presència de Jules Renard en les

lletres catalanes des d'Adrià Gual a Martí Domínguez, tot passant per Bertrana, Pla, Sagarra i Ors.

II.- Abans d'entrar en les apreciacions textuais de la relació Renard-Sindreu cal fer una puntualització prèvia. Per l'extensió condicionada d'aquesta comunicació, tant com pel punt en el qual es troba la nostra recerca, marcada per un interès concret, hem optat per restringir el *corpus* comparatiu. Tenint present que el cosmos literari renardià està bastit cicloestacionalment, zoològica i botànica des de *Le vigneron dans sa vigne i Poil de carotte*, i convençuts que d'aquesta rècula de títols i de components interns no poques dades arriben a l'escriptura de Carles Sindreu —des de la imatge provocada en considerar potencialment i poètica la presència d'una planta al sentiment del pas estacional d'un o d'altre mes, n'hi ha constància a partir de les primeres *radiacions* on l'autor pot barrejar l'empremta ramoniana i la renardiana—, en optar per resseguir aquella relació en qualitat de la iconografia animal i el tractament, pel costat de Jules Renard ens cenyim a les immediates i en aquest sentit sistematitzadores *Histoires naturelles*. De part de Carles Sindreu prendrem la seqüència textual que, fent-se, refent-se i ampliant-se, va de les primeres *radiacions* del volum de 1928 a les que el 1931 s'apleguen a *La klàxon i el camí* i que es projecten en castellà, finalment, a la secció «La vida en piñón libre» del «Diario de Barcelona» en el conjunt de textos titulat *Zoo-Sindreu. Nuevas Historias Naturales Sintéticas*, que anirà publicant entre abril i desembre de 1958, fins a un total de dotze col·laboracions literàries. Cal precisar que considerem coherent la producció catalana i castellana de Carles Sindreu, i que si aquesta darrera opció lingüística ens el presenta com un autor literàriament bilingüe serà en qualitat de la situació de postguerra, època en què intenta oferir una producció castellana que o bé és traducció de l'escriptura catalana prebèlica o bé desenvolupa els pressupòsits de la seva compacta literarietat (v. D. Madrenas - J. M. Ribera 1995 i 1997).

Així com la col·laboració periodística en castellà *Libros de cocina práctica* (C. Sindreu 1958-a: 5) no és altra cosa que la traducció d'un grup de *radiacions* part de *La klàxon i el camí* sota el títol *Cuina* (C. Sindreu 1931: 81-82) —excepte una prosa, «Langostinos hervidos»— on, a més, ja descobrim una versió d'una *radiació* anterior, sobre el conill, apareguda a *Radiacions i Poemes* (C. Sindreu 1975: 124), d'aquesta manera trobem textos i motius que poden constatar-se retroactivament. Examinem en primer lloc els dos aplecs en català. La relació de proses amb subjecte animal augmenta notòriament a *La klàxon i el camí*, on, damunt, hi ha una sèrie animalística continuada de quinze proses (C. Sindreu 1931: 130-133), respecte de *Radiacions i Poemes*; d'altra banda, és escassa entre ambdós reculls la

coincidència dels animals caracteritzats —només oreneta, mosca, tòtil i conill (C. Sindreu 1975: 107, 111, 116, 123, 124; 1931: 14, 40, 82, 132)—, sols en el cas esmentat del conill es tracta de la mateixa creació d'acord amb el que queda dit i, com a molt, en un altre únic cas hi ha una lleu aproximació associativa d'imatges: en referir-se al colom, les dues col·leccions en relacionen el vol, provocat o voluntari, amb un espai que es talla (C. Sindreu 1975: 109; 1931: 84). Amb tot, cal considerar homogeni aquest bloc documental. En passar a *Zoo-Sindreu*, el monoteisme i la continuïtat de la sèrie periodística faran que s'ampliï la relació d'animals tractats. Però no és només això el que destacaríem i a la fi ens sembla indicatiu. El que assenyalaríem sense incloure aquí el llistat exhaustiu de correspondències és tot el següent:

a. Trobem en castellà prosas que remeten a les ja publicades a *Radiacions i Poemes* i a *La klàxon i el camí*, més quantitat d'aquest segon volum que del primer.

b. L'aprofitament i tria de textos anteriors no sembla seguir cap criteri o de relació entre els animals seleccionats o de perfil literari de la creació, per exemple, o més poèticament associatiu o més descriptiu i/o narratiu. Prou vegades reapareixen en qualitat de la proximitat en les edicions d'origen.

c. En fer la traducció-adaptació al castellà de textos catalans anteriors s'arriba, per ampliació, al que cal acceptar com a variació.

d. En alguna ocasió el text resultant suma dues proses prèvies sobre el mateix animal. Per exemple: la prosa «Moscas» (*Zoo-Sindreu*, núm. 3) enllaça, per aquest ordre, «La mosca...» de *La klàxon i el camí* i «Les mosques...» de *Radiacions i Poemes* (C. Sindreu 1931: 40; 1975: 107); «Golondrinas» (*Zoo-Sindreu*, núm. 4) enllaça «L'oreneteta...» de *Radiacions i Poemes* ampliant-la amb una segona prosa d'aquest aplec (C. Sindreu 1975: 116, 123); «Conejos de jaula» (*Zoo-Sindreu*, núm. 5) afegeix a un text nou l'esmentada imatge que ja venia de *Radiacions i Poemes* i de *La klàxon i el camí*.

e. De les proses per a les quals no ens consta cap antecedent en català cal acceptar-ne la possibilitat d'una creació en castellà o la variació o la combinació sobre *radiacions* anteriors que no foren publicades. De fet, es conserva alguna nota amb textos no editats, no necessàriament sobre animals. Possibilitat no gens desentertada si tenim en compte el comportament de l'autor durant les dècades posteriors a la guerra civil. Narrativament parlant, tot el material que deixà preparat i inèdit com a volum per a la seva presència editorial castellana eren traduccions dels contes inclosos a *La klàxon i el camí* i, en algun cas, a publicacions com «D'Aquí i D'Allà».

En aquest enfilall d'indicacions que prova la continuïtat per part de Carles

Sindreu entorn d'una matèria —l'animalística— i amb unes maneres —la condensació i l'associació preferentment humorística— podem recolzar-nos per a establir la nostra hipòtesi comparativa Renard-Sindreu. Partirem de reconèixer que l'atenció de Carles Sindreu per la naturalesa i, en concret, pel món animal es pot deure en gran mesura a la lectura de Jules Renard. Els textos del francès podrien actuar, fins i tot, com a petita enciclopèdia per a un autor urbà com el català en qüestió, malgrat no calgui identificar ni l'espai ciutadà ni la Barcelona del primer nou-cents amb el mitjà ara ja finisecular i, per *hiperurbanitzat*, extremadament aliè a una poètica zoològica, diguem-ne, de bosc i de granja. Haurem d'acceptar, també és cert, la mirada *ciutadana* sobre les criatures motiu de poetització que Carles Sindreu llegiria així mateix en el seu admirat Ramón Gómez de la Serna. D'aquest creuament de referents, es podria extreure, Carles Sindreu guanyà, tanmateix, un repertori més ampli d'animals i animalons literaturitzables per part de Renard, i una retòrica ja no sols més sintètica sinó, fins i tot, més automàtica per la banda de Ramón.

Respecte d'això darrer, cal advertir, no obstant, que el Jules Renard que escriu proses més llargues a les *Histoires naturelles* també és capaç de concretar i al mateix temps trencar al màxim amb un enunciat que ens copsa mentalment i plàstica. Així passa, pensem, amb la sèrie de proses que forma el volum, en dir-nos de l'ase que és «le lapin devenu grand», retòrica que augmenta quantitativament en alguns blocs textuals del llibre, on arribem a l'extrem d'aquest sincretisme —«la serpent: trop long»—, i fins a trobar alguna associació que ressona en Carles Sindreu: si per a Jules Renard «La puce» és «Un grain de tabac à ressort» (J. Renard 1991: 78, 86-88, 92-94, 97-98, 122), per al deixeble català les «Puces de mar» li fan escriure «Avui els grans de sorra de la platja es desapareixen tots sols» (C. Sindreu 1931: 26).

El camí a seguir, malgrat tot, no és aquest últim. Encara que sembli tan atractiu per allò de recercar hipotètics *plagis*, si les imatges coincideixen, això i prou. Vegeu sinó la sorpresa anotada autògrafament per Carles Sindreu en adonar-se de la coincidència entre un text seu i un altre de Jules Renard (D. Madrenas - J. M. Ribera 1996: 178). També coincidirien algunes imatges entre Renard i Gómez de la Serna i no entrarem pas en la polèmica ramoniana de qui fou l'inventor de la *gregueria* i àdhuc de certes associacions. Creiem que per veure com segueix Carles Sindreu les petjades de Jules Renard s'ha d'anar més pel camí fraseològic i de l'atmosfera del text, gairebé diríem de l'*esprit*. I si bé és indubtable que Jules Renard l'encerta en no poques sincrètiques associacions i en aquest sentit Carles Sindreu igual podria dependre d'ell que de Ramón, som del parer que és més renardiana la retòrica que dins la brevetat potencia un curós lirisme, d'abast gairebé

clàssic, i que s'expandeix amb les línies precises sense constrènyer-se a una premeditada condensació tipogràfica.

Les proses animalístiques de Jules Renard, en el seu afany de desmarcar-les de la naturalesa de la *gregueria*, Ramón (1991: 63) les qualifica de «bestiari». Per aquesta via de lectura s'entendrà que hi domini la descripció zoològica o que es forgi un quadre sovint amb alè parabòlic (v. D. Madrenas - J. M. Ribera 1996: 178-179). Carles Sindreu connecta amb aquesta intenció, potser incorporant un angle de visió més iconogràfica —més urbà? més avantguardista? més ramonià?— que aquell que majoritàriament emprà el model francès. I creix gradualment pel que fa a la intenció, aquesta és ara com ara la nostra hipòtesi, amb el pas del temps. Tant en la reelaboració de proses anteriors com en l'escriptura de noves —o potser aquelles de les quals almenys no comptem amb versions prèvies—, l'autor del *Zoo-Sindreu* augmenta la frase, amplia els marges prosòdics en una direcció que l'allunya, més i més, del sincretisme majoritari en les proses de preguerra. Pesà en això el perfil de la frase castellana o el seu criteri de traducció-visió? Sigui el que sigui, aquesta forma va imposant-se a la sèrie fins al punt que, des del número 6, les proses, a més d'ésser quasi totes noves, es lliuren preferentment a la drecera retòrica apuntada. Fixem-nos sinó en la formulació de la prosa «Las palomas» (*Zoo-Sindreu*, núm. 12) a partir de la imatge dissenyada a *Radiacions i Poemes* (C. Sindreu 1975: 109). Arribats a aquest punt, s'imposaria dur a terme un treball d'estilística que deixem per més endavant, quan encarem en un futur el Carles Sindreu traductor dels propis textos. El que sí que ens sembla —engolament o no de la seva prosòdia castellana; humanització o lirisme més humà de la visualització d'arrel avantguardista— és que en el pas donat a la literarietat present a *Zoo-Sindreu* és on l'autor s'apropa més i més al model renardià. Sens dubte, a favor d'aquest trànsit també trobem algun embrió anterior, així a *La klàxon i el camí* la prosa «Conills» (C. Sindreu 1931: 132) que passa a *Zoo-Sindreu* núm. 2 i que sols afegeix com a variant significativa «Y cuando intenta con desesperación alejarse...» per «Quan se n'allunya...» Més i més renardià, ens atrevim a dir, no tant per la via del patró de síntesi modèlica reconegut en Jules Renard com per la humanització del seu entorn. Pensem que estem en dates de creació paral·leles a l'escriptura d'*El senyor Joanet del Guinardó* i recordem la coincidència retroactiva d'aquesta narració amb el que el crític castellà destacava als anys trenta de Jules Renard. Fem memòria així mateix de la proximitat cronològica amb la pàgina-homenatge de Carles Sindreu a Jules Renard del 1961. I tinguem present, per acabar, que en l'esmentada novel·la, que a partir d'ara considerarem de substrat renardià, detectem imatges animalístiques que fan de pont entre les proses d'abans i després del parèntesi bèl·lic: «Aquells ocells originalíssims, en destenyir-se

donaven la sensació d'ocells veritables convertits per art d'encantament en matèria traslúcida en el moment de foradar amb el bec la crosta prima de l'aigua eventualment glaçada» o «Les granotes sempre assegudes a fila d'orquestra del gran safareig emmarcaven la discutida propietat dels abnegats aigua-regants del Guinardó...» (C. Sindreu 1954: 86, 133).

M. DOLORS MADRENAS TINOCO

JOAN M. RIBERA LLOPIS

Universitat Complutense de Madrid

EDICIÓ DE TEXTOS

- GÓMEZ DE LA SERNA, Ramón (1991): *Greguerías. Selección 1910-1960*. Madrid, Espasa-Calpe.
- RENARD, Jules (1991): *Histoires naturelles. Nos frères farouches*. Préface de J. Borie, France, Gallimard.
- SINDEU, Carles (1931): *La klàxon i el camí*. Barcelona, Eds. Proa. (1954) *El senyor Joanet del Guinardó*. Pròleg d'Agustí Esclasans, Barcelona, Selecta. (1958-a) *Libros de cocina práctica*, «La vida en piñón libre», a «Diario de Barcelona», 14-III, p. 5. (1958-b) *Zoo-Sindreu. Nuevas Historias Naturales Sintéticas*, «La vida en piñón libre», a «Diario de Barcelona», 12-IV / 12-XII, p. 5. (1961) *Jules Renard*, «La vida en piñón libre», a «Diario de Barcelona», 12-XII, p. 5. (1975) *Obra poètica I. Darrera el vidre (1915-1920). Radiacions i poemes (1920-1928)*, carta de C. Sindreu. Pròlegs de J. Oliver i J. Brossa, Barcelona, Llibres del Mall.

HISTÒRIA I CRÍTICA LITERÀRIES

- BADIA, J. (1954): *Nota biogràfica a La història d'un club de tenis* de C. Sindreu. Barcelona, Talleres Gráficos Hija de J. Ferrer, apèndix 12, s.p.
- COSTA I PUIG, J. (1984): *Presentació a Històries naturals* de J. Renard. Barcelona, Edicions de 1984, p. 6-11.
- ESCLASANS, A. (1954): *Pròleg a El senyor Joanet del Guinardó* de C. Sindreu. Barcelona, Selecta, p.13-24.
- GÓMEZ DE LA SERNA, J. (1931): *Pórtico a La linterna sorda* de J. Renard. Madrid, Galo Saez, p.7-16.
- LÓPEZ-BALLESTEROS Y DE TORRES, L. (s.a.): *Prólogo a El viñador en su viña* de J. Renard Madrid, Biblioteca Nueva, p. 5-9.

- MADRENAS, M. D.- J. M. RIBERA (1995): *Narrativa i vida literària de postguerra: al voltant de Carles Sindreu (1900-1974)*, a les *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 2, p.77-114. (1996) *Estratègies a favor del repentisme del sincretisme narratiu: Carles Sindreu, Ramón Gómez de la Serna i/o Jules Renard et alii*, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes /XXXIII. Miscel·lània Germà Colón*, 6. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 157-183. (1997) *A propòsit del narrador Carles Sindreu: Trajectòria i límits d'una recuperació literària*, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes / XXXV. Homenatge a Arthur Terry*, 1. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 219-229.
- MILLET, F. (1950): *Pròleg a Les figures del pessebre de l'Ametlla del Vallès*. L'Ametlla del Vallès, Eds. Els amics de la poesia de l'Ametlla del Vallès, p. 21-32.